

4

Banabagato furakɛcogo

Bana caman be yen minnu man jugu, banabagato be nɔgɔya a yere ma hali ni a ma fura ta. Nka, a kera bana sugu o sugu ye, hali min man jugu, a be farikolo fanga dɔgɔya. Walasa banabagato ka keneya jooana, a ka kan ka nin waleya ninnu matarafa.

Banabagato ka daamu

Banabagato ka kan ka a lafiye yɔɔ lafiyalen na, yeelen ni fiye be yɔɔ min na kosebe. A ka kan ka tanga funteniba ni neneba ma. Ni nene be walima ni nene be banabagato la, aw be dara walima birifini do biri a la. Ni funteni be walima ni farigan be banabagato la, aw be fini bo a la.

Jimafenw

A kera bana sugu o sugu ye, sango ni farigan don, banabagato ka kan ka jimafen caman min: ji, dute, furaji, jiridenji, minfen sumalenw.

Saniya

A ka fisa banabagato saniyalen ka to. A yere farikolo ni a ka finiw ka kan ka ko don o don. A ka dara ni a ka birifiniw fana ka kan ka saniya. Ni bana ka jugu, banabagato dun te se ka a yere lawuli, aw ka kan ka a fari jɔsi ni fu jiginnen walima fini do sulen ye ji wolokolen na.

Aw ka kan ka banabagato ko don o don.

Dumuni nafama dunni

Ni banabagato be a fe ka dumuni ke, aw ye dumuni di a ma. Dumuni kerengerennen te bana caman kama, banabagato ka kan ka jimafenw, dumuni nafama sanumanw dun, i n'a fo sogo, jëge, feene, she, nakofenw ni jiridenw (aw ye Sigida 11, Balo nafama laje).

Ni banabagato fanga ka dogon kojugu, aw ye jija ka dumuni nafama di a ma, sinye damado tile kono. Ni a te se ka dumunike ka je, aw ye a dumuni tigetige ka a magaya, walima aw ye naji di a ma ani jiridennono.

Fangasodumuniw nafa ka bon kosebe: misali la maoloseri, alikamaseri, pmuteri, walima bananku. Ni a' ye sukaro ni tulu doni ke a nin dumuni kofolenw na, o be do fara u fanga kan. A' ye a jinin banabagato fe, a ka minfen sukaromaw caman min sango ni dumuni ka gelen a tigi ma.

An bena kuma bana minnu kan, ni olu be mago minnu na, o tigiw mako be dumuni kerengerennen na. O dumuniw suguya bena jefo seben je dantigelenw na:

Farilajidese	254
Konoboli ni togotogonin.	256
Fono	266
Furudimiw ni nsankunanw.	214
Belenin walima konodimi	151
Sukarodunbana	213
Sonnabanaw	490
Sayi	279
Komokililabanaw	366
Bijedimi.	495
Tansiyon yeelen	211

Furakeli kerengerennenw ka a jësin banabagato gelen ma

Jimafenw

Banabagato ka jimafenw minni nafa ka bon kosebe. Ni a te jimafen caman min, aw ye to ka do di a ma waati bee. Ni a minni ka gelen a ma, aw be doni doni di a ma miniti 5 o miniti 5 walima miniti 10 o miniti 10.

Aw ye banabagato ka jimafen minta suman tile kono. Baliku ka kan ka ji litiri 2 ni ko min tile kono. A ka kan ka mililitiri 250 jëgene ke sije 3 fo ka se sije 4 ma tile kono. Ni a te ji caman min, a te jëgene caman ke walima ni farilajidese taamasije werew be a la, a wajibiyalen don a ka ji caman min. A ka kan ka jimafen nafama kogomaw min (Keneyaji, seben je 255 laje). Aw be se ka minfen di a ma, min be farikolo nafa. Ni a te se ka ji min, aw ye dogotoko jini min be socomuji ke a la. Ni banabagato be se ka ji min doni doni, nafa te socomuji keli la tuguni.

Dumuniw

Ni banabagatɔ tɛ se ka dumuni girimanw dun, aw ye najiw, ɲɔɲɔ, jiridennɔɲɔw ani jimafen nafama werew di a ma (Sigida 11 min be kuma balo kan, aw ye o lajɛ).

Seri ni malojiw ka ɲi, nka a ni dumuni nafama werew ka kan ka di a ma ɲɔɲɔw fɛ. Aw be se ka shefan, she, jege walima sogoshilen najiw tobi ka di a ma. Ni banabagatɔ tɛ dumuni caman dun, o la, a ka kan ka dumuni dɔɲɔni dɔɲɔni dun sije caman tile ɲɔɲɔ.

Saniya

Saniya nafa ka bon kosebe banabagatɔ ma. A ka kan ka ko ji wɔɔɔkɔlen na don o don.

A ka daraw ka kan ka falen don o don ni u ɲɔɲɔra. Ni bana yelemata don, aw ye aw yere ɲɔɲɔsi banabagatɔ ka finiw, a ka daraw ni a ka serebetiw la, sankoni u ɲiginnen don walima ni joli be u la. Walasa ka u banakisew ni banakisew faga, aw ka kan ka u ko jikalan ni safine walima jaweliji la.

Banabagatɔ yeɛmacogo dilan kan

Fanga tɛ banabagatɔ min na, ni a tɛ se ka a yeɛma a yere ye. Aw ye a deme sije caman tile ɲɔɲɔ a ka a yeɛma. O cogo de la an be se ka a farikolo tanga jolisu ma. Walasa ka kunnafoni sɔɲɔ jolisu keɛcogo ni a furakecogo kan, (aw ye seben ɲɛ 340 lajɛ).

Den min menna bana na, o ka kan ka da a ba sen kan. A yeɛma yeɛmani be se ka a tanga keredimi ma. O ye bana ye min ka teli ka banabagatɔ degunnenw sɔɲɔ, minnu dalen be men dilan kan. Ni farigan be banabagatɔ la, a be sɔɲɔsɔɲɔ, ani ni a ninakili ka teli, o be se ka ke keredimi ye (aw ye seben ɲɛ 456 lajɛ).

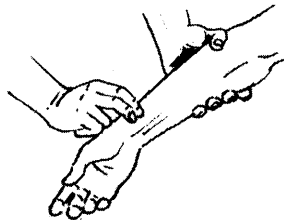
Aw ye jatemiɛ ke ni yeɛma be ka don bana na

An ka kan ka jatemiɛ ke ni bana be ka juguya walima ni a be ka ɲɔɲɔya. Aw ye aw hakili to nin fen ninnu na sije naani tile ɲɔɲɔ:

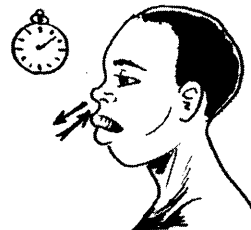
Farikolo funteni hake

Dusukun tantanni hake miniti kelen ɲɔɲɔ

Ninakili hake miniti kelen ɲɔɲɔ

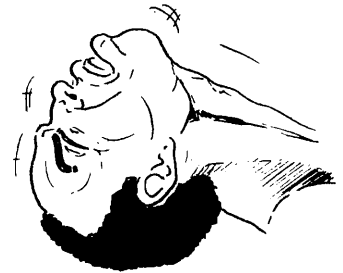
Aw ye aw hakili to a ka ji minta, ɲegene keta ani banakotaa hake la tile koto. Aw ye banabagato ka kunnafoniw bee seben ka lase dogototo ma.

Banabagato kotrosigibaga ka kan ka jatemine ke bana juguw taamasijew na. **Banajugu ninnu taamasijew** be soto seben ɲe nata la. Ni banabagato ka bana be nin taamasijew do jira, **aw ye deme jini dogototo fe teliya la.**

Banajugu taamasijew

Ni nin taamasijew do walima a caman be banabagato min na, o be a jira ko bana ka jugu sokotofurakeli ma dogototo ka deme ko. A ni be se ka to a da fe. **Aw ye taa ni a ye dogototo so la joona.**

Sani dogototo ka na, aw ye waleya ninnu ke minnu ɲefolen don seben ɲe kofolenw koto.

1. Basibon juguman ka bo farikolo fan do la151
2. Ni banabagato sogosogora, joli be bo 292
3. Sonniw walima dawolow mana ke bulama ye (ni o tun te ke ka koto) ... 73
4. Ninakilidegun banbali hali ni a tigi ye a segennafije bo 131, 490
5. Ni banabagato lakunu man di132
6. Fanga dogoya kojugu fe, banabagato be ɲenamini ni a wulila ka a jo. . . 490
7. Ka leri tan ni fila ke walima ka teme o kan ka soto a ma suguneeke soto. 365
8. Ka tile kelen ni ko ke ka soto a ma ji min walima ka dumuni ke 254
9. Ni baliku ka fotoko walima kotoboli temena tile kelen kan, ni denmisen ta temena leri caman kan, walima ni farikolo farilajidese be a senkoto . 254
10. Ni banakotaa finnen don i n'a fo gudoton wa fana joli be a la214
11. Kotodimi gelen, kerēnkerēnnenya na ni a tigi te banakotaa soto, walima ni mogo ye kotobara dogidogi, a be a soto a ka gelen152
12. Dimi min be teme tile saba kan Sigida 3
13. Ni kan jalen don ani ka ko kuru, da galakaw be ja walima ni u te ja292, 299
14. Ni fariganto be kirin ka caya walima ni banajugu do be a la289, 299
15. Farigan jugumanba (ka teme degere 39 kan) fura ma se ka min nogoya walima farigan min kuntaala be tile 4 walima 5 bo 299
16. Jali kuntaalajan tuma caman ani fana dagalakaw be ja.144
17. Joli boli sogosogo senfe291

18. Ni banabagatɔ fanga be dɔgɔya ka taa a fe kabini tuma jan 292

19. Ni Joli be bɔ sugune na 365, 573

20. Joli min be bonya ka taa a fe ani min te ban hali ni
a furakera 320, 308, 337, 338

21. Kuru, a mana ke farikolo fan o fan, ni a be bonya ka taa a fe. 320, 337

22. Tansiyɔn yelenni kojugu (ka se 22/120 ma walima ka caya ni o ye) 211

23. Kɔnɔmaya senfe geleyaw, jiginni senfe geleyaw walima jiginni
kɔfe geleyaw, ka fara fen dɔw kan i n'a fɔ:

Jolibɔn kɔnɔmaya waati 386, 424

Tansiyɔn yelenni kojugu (ka a se 160/110 ma walima ka caya ni o ye) . . 386

Bana ni farigan faralen nɔgɔn kan jibaatɔ la. 406

Kɔnɔtɔje 403

Deme be jini dɔgɔtɔɔ fe cogo min ani waati min na

Kabini aw be banajugu dɔ taamasɔje fɔlɔ ye, aw ye dɔgɔtɔɔ dɔ ka deme jini, aw kana a to bana ka juguya fo banabagatɔ ka dese ka taama ka taa dɔgɔtɔɔ fe yen walima dɔgɔtɔɔso la.

A misaliya dɔw be yen, minnu na a ka fisa banabagatɔ ka to so ka dɔgɔtɔɔ makɔɔ i n'a fɔ: ni a joginnen don ani a te se ka bɔ a nɔn na. Nka dɔ werew be yen, a ka kan ka lataa dɔgɔtɔɔso la joona i n'a fɔ belenin walima kɔnɔdimi, mɔgɔ man kan ka sigi ka dɔgɔtɔɔ makɔɔ ni nin bana kofɔlen ninnu ye.

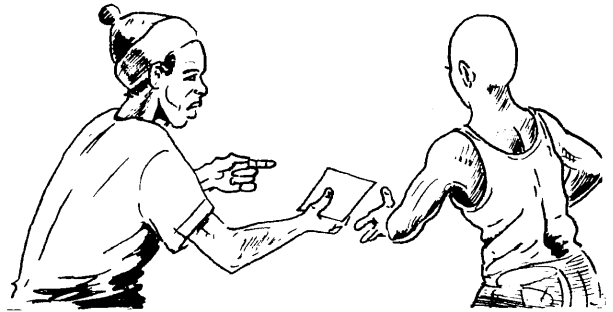
Ni aw be mɔgɔ ta barankari la walima wotoro la, aw ye aw jija cogo beɛ la a tigi dacogo ka je, walasa a kana bin. Ni a tigi yɔɔ dɔw kolow karilen don, aw be olu siri ni walani ye ka u sigi yɔɔ kelen sani aw ka taa ni a ye dɔgɔtɔɔso la (furakeliyɔɔ la). Ni o ye a sɔɔ tile ka farin, aw be birifini dɔ siri barankari walima wotoro sanfe walasa banabagatɔ ka suma ni fiye sɔɔ.

Kunnafoni lasecogo dɔgɔɔɔ ma (kenyabarakela)

Sani dɔgɔɔɔ ka fura seben, a ka kan ka banabagato laje fɔɔ. Ni aw be se, aw ye banabagato lase dɔgɔɔɔ ma, nka ni aw te se ka o ke, aw be dɔgɔɔɔ wele ka na. Ni o fana te se ka ke, aw be mɔgo ci dɔgɔɔɔ ma min be se ka banabagato in ka bana jefɔ ka je. **Denmisen walima naloma mɔgo min hakili dafalen te, aw kana o dɔ bila abada ka taa nin ci suguya ninnu jenabli la.**

Sani aw ka mɔgo ci dɔgɔɔɔ ma walima ka a bila ka taa ladilikanw ni fura jini, aw ye banabagato (segege) ka je ka bana in cogoya bee don ani banabagato in yere ka lahala (aw ye Sigida 2 laje).

Seben je nata kɔɔ, seben dɔ labencogo be yen min be aw deme ka banabagato ka bana kunnafoniw seben. O seben misali werew be aw ka bila la nin gafe in laban na. Aw be se ka o seben dɔ tige ani ka a lafa ka je ni banabagato ka bana kunnafoni bee kelen kelen dantigeli ye.

Ni aw be mɔgo bila ka taa dɔgɔɔɔ ka deme jini, aw ye aw geleya waati bee ka banabagato ka kunnafoniseben dɔ di a tigi ma ka taa.

Banabagatɔ ka kunnafoniseben

Ni aw be taa deme nini dogɔtɔɔ fe, ka da a kan a ka gelen ka taa ni banabagatɔ ye dogɔtɔɔso la, aw ye kunnafoniseben in laben ka taa a di dogɔtɔɔ ma.

Banabagatɔ tɔɔɔ _____ A si hake _____

Cɛ/muso _____ A ka dugu tɔɔɔ: _____

A ka sigida keneyabaarakela tɔɔɔ _____

Bana jumen be a la? _____

O bana daminena waati jumen? _____

A daminena cogodi? _____

Farigan be a senkɔɔ wa? _____ A fari kalaya be degere joli la? _____ °

O be waati joli bɔ? _____

Dimi be a la wa? _____ a fan jumen? _____ dimi suguya jumen? _____

Aw ye kuma farikolo fanw kan an bena minnu tɔɔɔ fɔ, ka a laje ni bana tɛ u la:

Golo _____

Tulow _____

Ɔɛw _____ Da ni kankɔɔna _____

Dogoyɔɔw _____

Sugune: A ka ca walima a ka dogɔɔ? ___ A ne be cogodi? ___ Sugune keli ka gelen wa? ___

Aw ye taamasinew di _____ a be sugune ke sɛɛ joli tile kɔɔɔ? _____

Banakɔtaa: a ne be cogodi? ___ Joli walima yiriyiri be ke a la wa? ___ Kɔɔɔboli? ___

A be taa neɛgen na sɛɛ joli tile kɔɔɔ? ___ Kaliya? ___ Farilajidɛɛ? ___

A dimi ka kɔɔ walima a ka jugu wa? ___ Tumuɔ be a la wa? ___ Tumu suguya jumen? ___

Ninakili: Ninakiliko hake miniti kɔɔɔ: _____

A be ninakili kosebe wa, a be dan sira la wa walima a be ninakili ka ne wa? _____

Geleya yere be ninakili la wa? (Aw ye o taamasinew seben): _____

Sɔɔɔɔɔɔ (Aw ye a cogoya neɛɛ): _____

Sɔɔɔɔɔɔkan be ke i n'a fɔ filefiyekan wa? ___ Yiriyara be a la wa? ___ Joli be a la wa? ___

A be fɔɔɔ wa?

Bana minnu taamasinɛ fɔra sanfe olu kɔfe bana were taamasinew be yen wa?

Kerenkerennenya na bana gelenw taamasinew minnu kofɔlen don seben ne kunnafɔw la _____

Jumenw? (Aw ye u neɛɛ kelen kelen): _____

Taamasinɛ werew

A delila ka fura dɔ ta ni o ye fari neɛɛ walima geleya were lase a ma wa? _____

Jumenw? _____

Banabagatɔ be cogodi?

Bana man jugu kosebe A ka jugu A ka jugu kosebe